

MAJA LUNDGREN

Pompeji Odlomki

PREVOD IN OPOMBE: NADA GROŠELJ

Stopni kamen II

Dobrodošli v južnoitalskem podeželskem mestecu. Dobrodošli v brezobzirnih Pompejčkah. Kjer se v vzdušju, ki mu nihče ne izmeri globine (vsaj ne povsem in dokončno), najdejo stvari, ki so podobne ... stvarjem: glasba in svetlikanje nad močvirjem.

*Res ga pihneš,
o Vulkan*

Pod dremajočim Vezuvom ležijo naši Pompeji – ali *Colonia Veneria Cornelia Pompeianorum*, kot se glasi njihovo simpatično, bahavo ime v vsej svoji škandalozni razvlečenosti. Živahno trgovsko mesto (izvozni artikli: ribja omaka *garum*, plovec, volna, blago in vezuvčan, ki po besedah Plinija starejšega povzroča glavobol) s približno 20 000 prebivalci; rastoče mestece, ki ga je po velikem potresu pred šestnajstimi leti zamajalo še precej potresnih sunkov.

Vodilni pompejski bančnik Lucij Cecilij Jukund je dal doma postaviti oltar z marmornim reliefom. Na njem je ovekovečen dramatični trenutek, ko se je vse sesedlo.²

² Tega reliefa v resnici najbrž ni naročil Cecilij Jukund sam, saj kaže, da je v potresu 5. februarja 62, ki je upodobljen na reliefu, umrl.

Temnozeleni Vezuv, blagi zeleni Vezuv, se na ozadju neba pu-
hasto zarisuje v zapredku pernatih meglic – kakor bi se na obzorju
valjal zaspan velikan.

*Res ga pihneš,
o Vulkan*

Sredozemsko morje je danes spokojno. Po njem plovejo pozla-
čene jahte. Čez nebo, ki ga je pometel veter prav do čistega in jas-
nega, drsijo beli galebi. In skozi Pristaniška vrata – tistega v
sedmerici pompejskih mestnih vhodov, kjer najbolj vrvi promet –
se pomikajo vozovi, otovorjeni z robo, ki je pripotovala z ladjami iz
Aleksandrije, Puteolov, Kum in Sirije.

Iz Aleksandrije prihaja ladja s polnimi amforami nilske vode za
Izidino svetišče in z novim tigrom za amfiteater. (Stari jo je popihal
nekaj let nazaj, ko je na tribuni izbruhnil vsesplošen pretep.)³ Pa z
žitom. Najprej raztovorijo pisane amfore, poslikane z zelenimi kro-
kodilčki, nato mehove z žitom – in potem je na vrsti tiger.

Na nabrežju so se zbrali številni Pompejci, da bi vrgli oko na no-
vega tigra. Žlobudrajo, da gre skozi ušesa. To je namreč v pompej-
skih analih velik dogodek. Pri lovih na zveri, tako priljubljenih v
Pompejih in drugih mestih po rimskem imperiju, bo nudil pašo za
oči nov tiger. Nov tiger bo vabil k zabavi krvoločne Pompejce.

Ljudje se prerivajo, da bi ujeli poblisk na žival. Med sabo se ob-
kladajo z zmerljivkami, kakršne so v Pompejih v navadi.

“Spizdi, *fututrix*.”

³ O tem dogodku pripoveduje zgodovinar Tacit v *Analih* 14.17: leta 59 je
na gladiatorskih igrah v Pompejih izbruhnil prepir med domačo publiko
in gledalci iz bližnjega mesta Nucerijs. Od zbadljivk so prešli h kamenju
in celo k orožju, tako da je bilo veliko mrtvih in ranjenih.

“O, pa ja, *fututor*.”⁴

Kletka visi s kavlja na koncu jeklenega kabla in se spušča proti nabrežju. Pri tem niha, ker tiger – kakor vsak drug preplašen ujet tiger – bega po njej in rjove.

Med glasnim vriskanjem pristane kletka na nabrežju. Tedaj pripelje voz, kletka pa se spet malce dvigne in obvisi nekaj trenutkov v zraku, preden se previdno – Počasi! Čakaj! Zanihaj jo! Levo, levo, ne, zdaj pa desno! Počakaj! Ne, zdaj! – spusti na voz.

Tiger zarjove. Rjojenje razpara zrak z vročo zarezo. S toplim vlažnim zračnim tokom iz težkega tigrovega telesa. Okrog kletke poskakujejo otroci in tu in tam iztegnejo rokice skozi rešetko, a le za pol sekunde, dokler gleda tiger v drugo smer.

“Prišel je mačkon iz mačnice, vzel je teto iz hišice ...”

Ko se voz, ki ga vlečeta dva vola, počasi premakne proti Pristaniškimi vratom – za petami mu pritiskajo poskakujoči, nasmejani otroci, lajajoči psi in v primerni razdalji tudi vzvišeni, častivredni meščani v nosilnicah, ki jih nosijo sužnji –, sedi v grmovju star razkuzman tiger in opazuje. Dobro skrit med cipresami, ki dehtijo po narcisah.

Pobegli tiger si je prišel pogledat svojega naslednika.

“Bah! Kilavo revše. Črne proge ima preveč zaprašene. Rumene pa preveč podobne scalnici. To mačè bo mačji kašelj za brzonoge gladiatorje.”

Pompeji so mesto brez milosti. Tu ne preživi nikakršna ljubezen. O vi, ki vstopate z mano skozi Pristaniška vrata, vsak up pustite, zakaj v tej gnili, od bogov pozabljeni jazbini nimajo vera, upanje in ljubezen niti toliko možnosti, kot je črnega za nohtom.

⁴ *fututrix*: fukačica; *fututor*: fukač.

*Res ga pihneš,
o Vulkan,
ti grožnja na obzorju*

Stopni kamen III

Pred sedemnajstimi leti, konec februarja 61 po Kr. ali kadar že, med konzulatom Gaja Peta in Publija Turpilijana, je v Puteolih vrgel sidro apostol Pavel. Bil je na poti v Rim, kajti dve leti je predsedel v kehi v Cezareji in zdaj je hotel vložiti priziv na sodišču cesarja Nerona. S sabo je imel Luko, ki je pravkar pisal Apostolska dela in se ukvarjal s 25., 26., 27. in 28. poglavjem, čeprav si jih je zvečine že začrtal v glavi. Papirja je imel za štiri poglavja in tu in tam je dodeloval vsa štiri. Sklepna poglavja.

Po zasilnem pristanku na Malti – posledici skrajno tragičnega brodoloma, v katerem se je njuna prva ladja iz Adramitija raztreščila na trske (usodna znamenja so se namnožila tudi tisto leto) – sta z drugo ladjo nadaljevala pot v Sirakuze na Siciliji, kjer sta se ustavila za dva, tri dni. Nato sta krenila naprej v Puteole.

V tistem času so bili največje pristaniško mesto v Italiji Puteoli. Ne Neapelj, ne Pompeji, temveč Puteoli. Puteolom so rekli “okno v svet”. Tja se je zgrinjal živelj iz vseh dežel, tam so zveneli najrazličnejši jeziki; prej ali slej je pristal v Puteolih pisan živžav blaga, jedi, idej in religij. Filozofij, modnih krikov, umetnostnih slogov, šeg in navad. V tem so bili Puteoli podobni Pompejem – čeprav so jih še nadpompejili.

V dobesednem smislu nadpompejijo Pompeje – z eno besedo – Puteoli.

V dobesednem smislu, ne v prispodobi. Kar bi jih nadpompejilo v prispodobi, bi bilo namreč čisto nekaj drugega, še večje čudo od,

recimo, babilonskih visečih vrtov. Z babilonskimi visečimi vrtovi lahko v prisposodbi primerjamo najstnike, ki povisevajo naokrog, ali kakšno mlahavo zadnjico. O piramidah lahko zatrdimo, da so samo drug izraz za čisto konkreten pojav. Vzemimo rodoški kolos. Tudi ta lahko pomeni čisto navadno klado.

V Puteolih so cveteli številni kult. Tržnica je bila posvečena egipčanskim bogovom. Feničani so častili Atargatido, Arabci Dusaresa. V Puteolih so molili tudi k Baalu, Mitri, Dolihijskemu Jupitru in Kibeli.⁵ Ladja, s katero je priplul Pavel, pa se je šibila pod žitom in krščanstvom. V Puteolih je že obstajala krščanska skupnost, h kateri se je lahko povabil kar sam. Ostal je en teden. Potem pa je odpotoval naprej v Rim, da bi se pritožil.

Toda med bivanjem v Puteolih je naletel na tri ženske, ki so bile na poti v Pompeje. V nečem so imele skupno usodo: kupil jih je neki starec in jih nameraval odpeljati v svoje domače mesto, kjer naj bi se ukvarjale s prostitucijo. Vsa tri dekleta so bila z njim noseča – ena prvi, ena drugi in ena tretji teden.

Do žensk je bil Pavel malce skeptičen. Toda ker je bila med njimi Judinja, je nanese, da sta se seznanila. In tako se je zgodilo, da je v

⁵ *Atargatida*: v antiki najpomembnejša boginja severne Sirije, prvotno povezana s plodnostjo. Njen kult so Grki prevzeli in razširili, ker so jo imeli za obliko Afrodite. – *Dusares*: božanstvo na starem Srednjem vzhodu, častili so ga Nabatejci v mestih Petra in Madain Saleh. – *Baal*: ime in splošno poimenovanje nekaterih božanstev pri starih zahodnosemitskih ljudstvih, ndr. bog plodnosti. – *Mitra*: indoiranski bog svetlobe, resnice in pravice; v rimskem imperiju se je njegov kult razširil zlasti med vojaki. – *Dolihijski Jupiter*: bog rimskega misterijskega kulta, sprva lokalno hetitsko-hursko božanstvo plodnosti in groma, ki so ga častili v mestu Dolihe (danes Dülük v JV Turčiji). Že med 6. in 4. stoletjem pr. Kr. so ga poistovetili s perzijskim Ahuro Mazdo in ga zato povzdignili v vesoljnega boga. – *Kibela*: tudi Velika mati ali Mati bogov, največja boginja starega Bližnjega vzhoda, izvorno iz Frigije; posebljena vegetacijska moč in rodovitnost narave, še posebej tesno povezana z gorami.

Pompejih ustanovila krščansko skupnost. Nato pa je na porodu umrla.

Babici je še stisnila v roko svoj križ, jo zaprosila, naj krsti njeno hčerko, in izdihnila.

Stopni kamen IV

Vitruvij. Tako je bilo ime možu, ki je imel kup idealov. Pisal je knjige o arhitekturi in umetnosti in v njih opisoval, kakšen videz bi moralo – ali pravzaprav *mora* – imeti to in ono. Toda v Pompejih nič ne stoji.

Bazilika ne ustreza Vitruvijevemu idealu. Nima idealnih mer. Znatno daljša je, kot je široka. Pa ne bi smela biti. Preveč je tudi ... skratka, nima idealnih mer. Pompeji kratko malo nimajo idealne bazilike.

Na prenekateri opeki v njenih zidovih piše:

“Ni. Pupie.”

Verjetno je bil ta Ni. Pupie Osk, ki je izdeloval opeke. Ampak spregovorimo odkrito besedo:

“Ni. Pupie! Kaj počneš?”

Na steno bazilike je nekdo nakracal: *Kdor me ne povabi na večerjo, je barbar.*

Pompeji so mesto, kjer se dela. Gara. Če se skoti osliček, se ne ujema z Vitruvijevimi ideali. Že res, po navadi se ne ujema niti z lastnimi. Tako majhni so lahko oslički.

Pa forum. Tudi forum ne ustreza Vitruvijevemu idealu. Po tem kljukcu, Vitruvij, bi morala širina idealnega foruma obsegati dve tretjini dolžine. No, pri pompejskem ni tako. Znatno daljši je, kot je širok. Ampak Vitruvij naj se kar praska po betici. Zato ne bo nič drugače.

Ni. Pupie.

V Pompejih skoraj vse malo šepa. Če se postavimo na forum zarana, ko je opustel, ker vsi Pompejci še vlečejo dreto v svojih lepo poslikanih kamricah (vsi? No, nekateri tudi v neposlikanih): skratka, če se postavimo na forum okoli pol petih zjutraj, ko nam nič ne ovira razgleda, zagledamo veliko podnožij. In kipe? Nak, teh pa ne. Vsi so se namreč podrli v potresu.

Za celinske plošče ni bila nobena umetnost, da so trčile med sabo in prekucnile kipe – ženske, moške, konje, cesarje, bogove ... Zanje je bil to mačji kašelj. Nekateri kipi so izgubili glavo, drugi so se morali posloviti od nosa, roke ali kolenske pogačice, nekaj jih je razpadlo v sončni prah. Nekateri pa so samo popokali. Zdaj so v popravilu.

Kipi cesarja Nerona, cesarja Avgusta in Neronove mame Agripine, ki jo je dal Neron stresti s čolna, pozneje pa umoriti, ker se je načrt izjalovil in je splavala na kopno. Zato so jo raje zabodli z noži.

Konjeniški kipi raznoraznih pomembnih in vzvišenih mož. Kip cesarja Kaligule. Pa Klavdija.

Podnevi, ko je forum natrpan z ljudmi, ki nakupujejo, pasejo zijala ob pouličnih nastopačih, beračijo, deklamirajo govore ali pa samo krožijo sem ter tja, rumtumatum – na primer s patroni, ki prihajajo in odhajajo in razpravljajo o poslih, o drobnih nadlogah ali kakem skrivnostnem dogodku; ki se pritožujejo nad sužnji, blatijo sovražnike ali pa se samo razkazujejo in zračijo svoje toge; ko se tare matron, ki se šopirijo z junaštvi svojih mož ali otrok, razkazujejo nov nakit, razpravljajo o najnovejši lepotilni kremi Gavije Severe, o drobnih nadlogah ali kakem skrivnostnem dogodku; ki se pritožujejo nad sužnji ali blatijo tekmice – takrat komajda pomislimo, da podnožja samevajo. Ko pa trg opusti, to hočeš nočeš opazimo. Tedaj namreč obrnejo svoje gladke marmorne plošče v nebo kakor pristajališča za namišljene kipe, za bogove, cesarje, božanstva iz sanj, in se navzamejo opustelega videza. Kajti vsi so padali po tleh.

Avgust
Klavdij
Agripina
Neron
Kaligula
Konjeniški kipi
Pešaški kipi

Res je, vsi so popadali.

Tudi Jupitrovo svetišče na forumu šepa. Nekaj stebrov se je podrlo, streha prav tako. V Pompejih Jupiter od potresa dalje ni več posebno v čislih. Pompejci namreč niso povsem prepričani, ali jih ni s potresom kaznoval bog. Resda ne vedo zagotovo, vendar sumijo, da je katastrofo nemara priklicala pomanjkljiva komunikacija z zanesljivejšimi božanstvi. Na Jupitra kuhajo mulo. Nič več se ne zanesejo na njegovo zaščito. Kot družinski oče je obupen: prestrog, prenasilen, krivičen in muhast. Ali pa se na svoje pompejske otroke kratko malo požvižga? Pompejci ne vedo, kaj naj si mislijo. Je krut ali samo raztresen? Strog ali aroganten? Zato zdaj uporabljajo manjše Jupitrovo svetišče, ki leži malce bolj vstran – v pompejski gledališki četrti – in je posvečeno Jupitru Melihiju,⁶ nekakšnemu Minijupitru, Ekstrajupitru. Malo ga torej vendarle še častijo – za vsak primer. Toda njegovo svetišče na forumu, zapuščeno in ponekod zdobljeno, prej ko slej sameva.

Po poti prihajajo glasbeniki Mistik, Hloa in Ruf s pritlikavcem. Mistik udarja v cimbele in poje, Ruf igra na tamburin in pleše, Hloa pa piska na piščal in se pozibava v bokih. Za njo poskakuje in suva z boki pritlikavec.

⁶ “Melihij” je Zevsov/Jupitrov vzdevek, ki pomeni “milosten”, “blagohoten”. Kult Zevsa Melihija je bil razširjen po vsej Grčiji.

Kdo bo torej zmagal v loteriji za človeške duše? Kdo kocka za vero in strah Pompejcev? Kdo kvarta, ko so v skupnem vložku njihova srca? Marsikdo.

Recimo lari. Živeli lari!

Lare je treba miriti.

Pa penati, recimo. Živeli penati!

Tudi penate je treba miriti.

Penati čuvajo družino in domače ognjišče, medtem ko lari čuvajo mesto in državo. V vsakem gospodinjstvu stoji oltar, posvečen penatom, in na večini uličnih vogalov v Pompejih vidimo oltarčke javnih zavetnikov larov. Geniji – genij in junona – pa čuvajo posameznike. Svojemu geniju ali junoni darujemo na svoj rojstni dan.

V Pompejih častijo tudi Izido in Venero, Dioniza in Apolona, Sabaota, Jezusa in živalskega Besa,⁷ Merkurja in Minervo. Poleg množice drugih.

Izida je priljubljena zato, ker ji uspeva združevati vlogo mame, soproge in vlačuge. Po drugi strani je Jezus priljubljen zato, ker niti oče niti soprog niti pohotnež.

Pod javnimi latrinami v severovzhodnem kotu foruma se razprostirajo podzemne zakladnice, kjer je shranjeno pompejsko zlato. In pod celotnimi Pompeji je speljan sistem kloak s podganami. Po kloakah dere voda, ki prihaja iz kopališč, ulic in stanovanj.

Pompejske podgane je potres krepko pretresel, ker so veliki odseki vodovodne napeljave popokali. V smrdljivem pompejskem podzemlju je prenekatero doletela smrt.

⁷ *Sabaot*: hebr. "(Bog) nad vojskami", eden od nazivov za judovsko krščanskega Boga. – *Bes*: staroegipčanski bog, sprva zaščitnik doma, še posebno mater, otrok in poroda, pozneje sploh vsega dobrega. Na podlagi upodobitev nekateri znanstveniki sklepajo, da je bil prvotno zamišljen kot lev na dveh nogah, drugi pa ga uvrščajo med opicam podobna božanstva.

Kajti ko so se stebri v Jupitrovem svetišču na forumu stresli, zamajali in razklali, da se je streha božjega hrama naposled udrla, se je stresel, zamajal in razklal tudi podganji svet pod forumom, še več, pod celimi Pompeji: pod podganjimi tačkami so popokale cevi in zazijali globoki prepadi. Pompejci, ki so takrat zasedali na javnih latrinah na forumu, pa so morali hlastno zaključiti svoje opravke, medtem ko se je v zakladnici pod njimi bobneč kotalilo zlato.

Lare je treba miriti. Zato jim Pompejci po potresu gradijo svetišče v severovzhodnem kotu foruma.

Stare zemljelastniške rodbine, pompejski višji sloj, so se po potresu domala vse preselile na svoja podeželska posestva. Svoje hiše v mestu oddajajo osvobodencem, "povzpetnikom", ki so si v starih patricijskih domovih uredili pekarnice, valjalnice, bordele, delavnice, hotele, pivnice in trgovinice.

S pompejskega foruma se spušča velika nakupovalna ulica, ki se imenuje "Ulica izobilja". Ulica vodi navzdol k Mestnim vratom, *Porta Urbulana*, najvzhodnejšim vratom, ki so jim v oskiških časih rekli *Veru Urublanu*. Toda če stojimo na forumu, do vrat ne vidimo, ker Ulica izobilja zavije.

Prav ste slišali: zavije.

Malokaj se ujema z Vitruvijevimi ideali. Pa s Ciceronovimi tudi.

Po Ciceronovih besedah sploh ni častnih poklicev. Kvečjemu stavbarski in zdravniški. Sicer pa bi moral biti človek brez dela. Brezdelen posestnik. In kdo mu ne bi dal prav? Saj bi bilo čudovito živeti kot brezdelen posestnik, posedovati, recimo, grad z zobčastimi nadzidki in stolpiči – takih sicer v antiki niso poznali –, v katerem bi stanovali z vsemi svojimi prijatelji in ne bi niti s prstom mignili, ampak bi se šli samo igrati v parku, ponoči pa strašili drugega, plesali v mesečini itn. itn.

Toda v Pompejih živijo:

Kovači.

Lončarji.

Cizelirji.

Učitelji.

Stekleničarji.

Zdravniki (v skladu s Ciceronovimi ideali).

Tesarji.

Zidarji.

Kopalci vodnjakov.

Trgovci z apnom.

Tkalci.

Krojači (mdr. krojači za oblačila in krojači za popravila).

Valjavci.

Barvarji.

Klobučevinarji.

Strojarji.

Čevljarji.

Arhitekti (v skladu s Ciceronovimi ideali).

Maserji (v kopališčih drgnejo nagce).

Brivci (brijejo & strižejo moške na forumu, v telovadnici in v baziliki).

Drogeristi (vodilna: Gavija Severa. Premožnim Pompejkam prodaja parfume in kreme v stekleničkah in kozarčkih).

Lekarnarji.

Glumači.

Plesalci (pri ženskah so brezmejno priljubljeni, ker jih vzburja pogled na dva moška, ki plešeta Ledo in laboda. Moški jih enako brezmejno prezirajo).

Igralci (nenazadnje priljubljeni Paris s klubom oboževalcev, ki sami sebi pravijo "parišani", vodi pa jih Triarija).

Glasbeniki.

Polivači (kakor maserji tudi ti delajo v kopališčih, kjer polivajo nagce).

Obiralci grozdja (dninarji, ki zvečine živijo v pompejskem predmestju *Pagus Augustus Felix Suburbanus*).

Peki (med njimi tudi slaščičarji, a predvsem kruhopeki).

Špeceristi.

Prodajalci graha in volčjega boba.

Ladjarji (na primer Kornelij Tages).

Bančniki (vodilni: Cecilij Jukund).

Vinski trgovci (Pompejci udušijo groteskne količine vina, še zlasti poceni vezuvčana – danes se imenuje *Lacryma Christi*, Kristusova solza, in je okusnejši kot v antiki –, pa tudi drugih vrst, na primer falernca).

Prodajalci daritvenih kolačev (pred svetišči prodajajo kolače, namenjene v dar požrešnim bogovom).

Belilci (belijo hišne zidove. Prepleskavajo stare volilne slogane, tako da lahko)

Grafitarji (pišejo nove, stoječ na lestvah, ki jim jih pridržujejo)

Lestvarji (tako imenovani *scalarii*, medtem ko jim)

Lučenosci (*lanternarii*, svetijo v temni noči. Grafitarji vedno delajo ponoči, ko so ulice tako rekoč prazne).

Čebularji.

Predilci in predice.

Sadjarji in zelenjadarji.

Ribiči.

Mulovodci.

Gladiatorji (tudi ti so priljubljeni pri ženskah, ki po igrah pogosto obišejo gladiatorsko kasarno. Velja tako za svobodnjakinje kot za osvobojenke in sužnje).

Nosači vreč (naporen poklic za vsakogar pod Vezuvom).

Prostitutke (naporen poklic za vsakogar pod Vezuvom. Prostitutke drgnejo nagce in se jim pustijo drgniti, vendar zmerneje kot matrone).

Točaji in točajke.

Umetniki (malce preveč anahronistična oznaka. Stvarnosti je bližji izraz “pleskarji”, saj ljudje, ki so poslikali stene v Pompejih, niso imeli nikakršnega statusa ali mitičnega umetniškega obstreta; najpogosteje so bili anonimni).

Na primer anonimni Izdelovalci mozaikov.

In še veliko, veliko drugih, ki se ne skladajo s Ciceronovimi ideali.

Pompeji so mesto garačev pod Vezuvom. Kakor bi utegnil javiti kak poročevalec s terena: “Po ulicah odmevata tolčenje in zabijanje, kajti Pompejci, nerazumni in brezobzirni, vedno pridni kot mravljice, čeprav erotično nekoliko preveč razgreti, po strašni katastrofi še naprej obnavljajo hiše, ulice in vodovodne cevi.”

Mogoče moj opis zveni, kakor da delo obožujem. V tem primeru bi bila lahko fašistka. Pa nisem. Čeprav delo res obožujem.

Pompejci delijo svojo religijo najmanj v dva dela. To sicer lahko rečemo o vseh Rimljanih, čeprav se še zlasti razločno izrisuje v Pompejih: po eni strani častijo trojico Herkul-Bakh-Venera, po drugi pa trojico Jupiter-Junona-Minerva (če ne štejemo vseh drugih božanstev, ki prav tako uživajo češčenje, vendar ne sodijo k državni religiji). Prva trojica pooseblja pitje, pretepe in pohoto. Ali ljubezen, če verjamemo vanjo. Druga pa pooseblja red in zakonitost. Jupiter je zakon, Junona domači zapeček, Minerva znanost in delo. To pa že res malce zaudarja po nacizmu. Herkul = junaštva. Bakh = pijančevanje, Venera = strast. Jupiter = razum, Junona = ljubi mir, Minerva = marljivost. Uf. Za nameček pa še cesarski kult.

Poleg tega so prišle v Pompeje še druge, bolj ekstatične religije z Vzhoda, kakršne so Izidin kult, Jezusov kult, Orfejev kult in Kibelin kult. Proti njim se je Rim dolgo bojeval zaradi razuzdanosti in gnusob, ki se skrivajo pod plaščem vere. Kristjani, recimo, so ljudo-

žerci. Te religije polagajo vse upe v drugi svet – “onstran Vezuva je še nekaj” – in mamijo predvsem tiste, ki se tostran Vezuva nimajo česa nadejati.

V splošnem pa Pompejcem ležita olala in hokuspokus. Z darovi mirijo penate in pridno žulijo solate.

Pompejce, prepuščene “sladkostim pregreh in sôli dela”, pogosto mučijo vraževerje, občutki krivde in strah. Kadar zaslutijo navzočnost nečesa višjega, jih obide notranja nuja, da bi postavili oltar.

Kadar zagledajo špiljo, recimo. Špiljo, ki jo je izdolbla trmasta narava (voda, vreme, veter), še več, ki jo je sama samcata izdolbla tista uboga ušiva solata. Kadar po naključju zagledajo špiljo, ki je nastala na ta način, špiljo, ki zna biti nedoumljiva, skratka, kadar jim obstane oko na čem takem – zdaj ne govorim o pički, ampak o pravi špilji –, jih v duhu oblije kurja polt. Duhovna kurja polt pa vodi k svetiščem in oltarjem, vzhičenosti in ekstazi, drugačnemu načinu življenja (= izostreni zavesti) itn.

V Pompejih je izostrena zavest sicer redkost, ampak drugo kar drži.

Iz vsega se da vedeževati. Če po nesreči streseš sol, če kihneš ali se spotakneš, če zaškripa v lesenem pohištvu. Vse je nabito s pomenom. Antični ljudje so namreč eno s svetom. Tako kot pravimo, da so v našem prefinjenem predstavnem svetu otroci, ženske, divjaki, lopovi, odvisniki in norci eno s tem prefinjenim svetom. Ne ločeni od njega; ne tujci znotraj in zunaj njega. Ne: z njim so *eno* kot enoletnik, ki z rokico, že lepljivo od marmelade, sega po VSEM. Pa tudi kot starka – ali bi velikodušno prišteli še dedce? No, prav: kot star človek, ki je zvozil življenje, ne da bi se zagrenil ali vrgel puško v koruzo, zdaj pa jo maha v Stožce po rožce.

Kat zadeva vraževerje, razlikujejo Rimljani med omeni in znamenji. Omeni so zasebni, medtem ko se znamenja nanašajo na usodo skupnosti. Dandanes so vraže skoraj zmeraj zasebne. Črna

mačka, ki prečka cesto, ne pomeni nesreče za vso skupnost, samo za tistega, ki jo vidi. Nekoč pa ni bilo tako. Znamenja so pogosto napovedovala usodo vseh, ne le posameznika. Podobno je bilo s tabuji: če si jih prekršil, je to lahko imelo posledice za vse. Kot če bi odložil ključke na mizo, pa bi se zato zlomila borza.

Še na nekaj bi rada opozorila: to mesto je smešno. Na vsakem koraku te kaj spravi v zadrego. Navedla bom en sam, skoraj nevzdržen primer: pastir, ki piska *poskočnico*. Ste dojeli? Frigijsko, mogoče tudi jonsko poskočnico. Poskočnico dobrotnemu vulkanu.

V liričnih trenutkih je bilo to ljudstvo zmožno izjaviti, da *morje terja nazaj svojega Apolona*, čeprav je hotelo zgolj reči, da sonce zahaja. S takim življem imamo torej opravka.

Z gnilimi, pohotnimi, vraževernimi, zadetimi, sentimentalnimi Pompejci.

Ko smo že pri Ciceronovem idealu: zabavno je, da živi še danes. Arhitekt in zdravnik še vedno veljata za imenitnejša od polivača, točajke in čebularja. Tega ne razumem. Posledica pa je, da se arhitekti in zdravniki včasih napihujejo bolj, kot bi bili v dnu srca pravzaprav upravičeni.

Kakor koli že, ideali starih so bili vsaj *deloma* drugačni od naših. In jaz, gnila, pohotna, vraževerna, neredko zadeta (vendar se bom te dni zaprmej spravila v red), sentimentalna peropraskinja, ne morem drugega, kot da pritiskam za petami rimskim starodobnikom, prav zato pa je vse v tej knjigi sprto z omiko in dobrim okusom. Vse se sprevača v barvito vragolijo. Vragolijo, kakršne je strogi Vitruvij obsojal.

Nebo ... danes je sinje. In na obzorju drema crkljivec Vezuv.

Od zunaj sivorjavozelen. Od znotraj rdečečrnorumen.

Razvaline znotraj mu žarijo. Krpe na površju zelenijo.

Vinske vitice. Zeleni & lila grozdi.

Iz njih bo nekoč nastal vezuvčan.

Bakhova najljubša gora Vezuv (tako je rekel sam, v pesmi, ki je nastala že po izbruhu: “Res ga pihneš, o vulkan, prežgal si mi najljubšo goro”).⁸

Zato sem ga imenovala “Crkljivec”.

Kadar ostaneš zapuščen ali preživiš kakšno drugo osebno katastrofo, po kateri je v tebi vse razdejano, tvoje notranje razvaline zažarijo. Po žalovanju pa se sesedejo v kup ogorkov in oglja, da le še slabotno brlijo. Iz teh ogorkov si lahko prerokuješ. Svojo sedanost lahko razbereš iz lastnega drobovja. In prihodnost? Ta pride pozneje.

Predstavlajte si razjarjeno bubo, ki se znajde v grozdni jagodi in odkrije, da je notri do pike tako zeleno, kot je pričakovala.

Ki z vsem bubastim telescem ve, da je v jagodi zeleno.

Ali kako je, če se znajdeš v šapah muzikaličnega tigra.

Dobrodošli torej v kaotičnem in kolofoktarskem kurbirskem mestecu.

Podatki o izvirniku:

Lundgren, Maja (2001): *Pompeji*, Albert Bonniers Förlag, Stockholm. Str. 8–24.

⁸ Motiv Bakhove ljubezni do Vezuva se res pojavi že v antični poeziji; pesnik Marcial v epigramu 4.44 pravi, da je bil Vezuvov greben vinskemu bogu še ljubši od (mitičnih) nizajskih hribov, kjer je odraščal.